

— ALEN ROB-GRIJE — MAN SPERBER — ZAK BLOK-MISEL — MISEL BITOR — ŽAN DIVINO

OBNOVA DESKRIPTIJE

Danas se mnogo govori o grupi „novi roman“, u kojoj su najpoznatiji Alen Rob-Grije i Mišel Bitor. Grupa diskutuje preko listova, na konferencijama. Njoj su otvorena skoro sva vrata. Borba za čoveka, koja se tako žilavo vodi u Francuskoj, svakako je uslovlila ovoliko interesovanje za grupu „novi roman“.

Ipak, bilo bi potpuno pogrešno tumačiti ovoliki publicitet kojeg uživa ova grupa samo političkim razlozima. Alen Rob-Grije i Bitor nesumnjivo su pisci koji imaju da nam kažu nešto novo.

Šta oni hoće? Koje su njihove osnovne ambicije?

Očigledno je da oni afirmišu roman koji hoće radikalno da raskine ne samo s tzv. metafizičkim romanom (recimo u stilu Sartrovog egzistencijalizma), nego i sa klasičnim psihološkim romanom. U jednoj diskusiji, o kojoj piše list *Arts*, Alen Rob-Grije, za koža kažu da je odličan kozer, poslužio se paradoksom o čuvenju Landrijevoj furunici. On je govorio o uznemirenosti koju je izazvala ova furuna. Ljudi su se pitali, „može li se u njoj izgotiti 40 žena? Furuna nikad nije htela da odgovori. Ona je bila tvrdoglav, uporna, nepomična: nije imala, sama po sebi, smisla“. Alen Rob-Grije hteo je da kaže da svet nije „ni smislen ni besmislen“, i da on prostro „jest“. Svaki smisao koji nalazimo u svetu inkompatibilan je sa svetom: on je delo našeg duha, i mi smo ga „podmetnuli“ svetu. Psihološka i metafizička analiza, pa isto tako i istorija pripadaju samo nama, ali ne i samoj stvarnosti koja nas okružava. Što je još gore, mi nismo u stanju da od svih tih proizvoda našega duha vidimo svet onakav kakav zaista jeste, da svim stvarima „po sebi“ naš pogled je zamućen, naš sluh prodire dalje od sopstvenih trepeta. Stvarnost, bastoslovna i bogata, brujni živi svuda oko nas, ali mi smo još uvek isključeni iz nje. Verujemo da vidimo stvarnost, a vidimo samo svoje psihološke deformacije. Verujemo da živimo, a mesto nas živi naša analiza. Mi smo, upornom humanizacijom čitavog sveta, izneverili i falsifikovali svet koji nije humanistički, nego je samo svet. Alen Rob-Grije poziva nas na dehumanizaciju.

Istina, Mišel Bitor primetio je (u istoj diskusiji) da čitalac od knjige uvek traži neki smisao. (Članovi grupe „novi roman“ nisu jedinstveni kao nekad članovi nadrealističke grupe). Ali to još uvek ne menja ništa bitno u samoj stvari, i ne pretstavlja pukotinu u ovoj grupi i njenom osnovnom estetskom stavu. Pobuna protiv metafizičkog i klasičnog psihološkog romana, koju nosi grupa, tek je započela. Pitanje je samo koliko će biti dalji intenzitet njenog zamaha, i koje će sve posledice po roman iz ovoga izći.

Čini mi se da je ovaj pokušaj radikalne negacije romana koji se danas shvata kao metafizički bio savršeno nužan i da je, u svojoj osnovi, duboko gladičan. Veliko i kompleksno pitanje o odnosu literatura-filozofija, koje je rasplamsalo naše nemirno vreme, ovaj roman — a pre svega u svojoj egzistencijalističkoj varijanti — savršeno je zaobišlo. Ako je egzistencijalizam otkrio literaturi nove sadržaje, nove teme i motive čovekove egzistencije, a pre svega beskraino značajna motiiv „situacije“ koju je sup-

rotstavio „karakteru“ tradicionalnog romana, i ako je mnogo učinio da roman, koji se davio u plitkom realizmu, počne da „misli“, on svejedno za najakutnije probleme literature nije pokušao da nađe nikakva nova rešenja, nego se (kao što sam nedavno pisao povodom Sartrovih *Puteva slobode*) uglavnom zadovoljio, i zadovoljava se još uvek, samo kombinacijama već poznatih rešenja. Pitanje o odnosu literature i filozofije, koje je i sam snažno potaknuo, on je „rešio“ prosto na taj način što je literaturu degradirao na sluškinju filozofije. Sve egzistencijalističke parole o angažovanju literaturi ustvari ostaju samo parole, i velike apstrakcije: one ne mogu da nam pomognu u novonastaloj situaciji, kada su se granice filozofije i literature skoro potpuno izbrisale. Pisac ne može da se zadovolji opštom konstatacijom da tih granica više nema, i da egzistencijalizam treba da donese opšti doživljaj života. Problem je na taj način samo ponovljen: suštinski mi je ni pokrenut s mrtve tačke na kojoj se našao. Da li egzistencijalizam, pre svega filozofski nastojanje, nije bio sposoban da reši ovo pitanje i da ga izvede iz oblasti teorijske apstrakcije u konkretnost literarnog izraza, ili on nije ni težio tome pošto mu svodjenje literature na puki „izraz“ ustvari pogoduje? Možda Simon de Buar ne izražava samo svoju misao, nego i najintimniju misao egzistencijalizma kad kaže da je najveći i jedini zadatak pisca da „podvaljuje, laže. Neka laže dobro, pa će sačuvati svoje teorije, svoje planove, čitalac će pasti u klopku i sve će biti u redu“ (Sartrova drama *Njekrasov*, koju bi savršeno mogao da potpiše jedan Konstantin Simonov, zaista ukazuje na druge vidove ovog problema ili, još tačnije, na prave razloge njegovog ignorisanja, koji nisu nimalo teorijski, dakle, nimalo apstraktni).

Negacija ovakvog romana koji je „klopka“ za čitaoca, a ne pokušaj da se — zajedno sa čitaocem — otkriju neke još nepoznate stvari očigledno je nužna i literatura samo može da je pozdravi.

Ali, da li „novi roman“ znači samo negaciju ovog „metafizičkog“ romana, ili on pruža i neko novo rešenje, nove mogućnosti za istinski metafizički roman epohle?

Ni u kom slučaju! Jer „novi roman“ ne postoji, i uopšte ne želi da postoji u okvirima metafizičkog romana. Ako tvorac metafizičkog romana veruje, zajedno sa Merlo-Pontijem, da svaki od nas implicitno ili eksplicitno ima svoju metafiziku, Rob-Grije odbija i samu pomisao na komponente metafizičkog u našem doživljaju sveta, i u svetu, a pogotovo ideju o metafizičkoj suštini našeg doživljaja. Za njega su metafizika, a ne manje i istorija, pa čak i psihološki doživljaj čoveka samo puke apstrakcije, i ništa više, kojima „novi roman“ ne sme i nikako ne treba da posveti ni jedan atom svoje snage. Na taj način, i pored delatnosti grupe „novi roman“, sva ona pitanja koja je tako glasno postavila literatura jednoga Sartra ili, u nešto drukčijoj varijanti, jednoga Kamija, ostaju i dalje otvorena.

Alen Rob-Grije i drugi neće da imaju posla sa apstrakcijom, jer su za povratak apsolutnoj mate-

riji, objektivnoj stvarnosti koja jeste jer bukvalno jeste, i koja, dakle, ne pamti, ne misli, ne seća se. Svako bavljenje apstrakcijom, proizvodima svesti kao što su psihologija, ili analiza, samo bi moglo da im zamuti pogled, i da ih — valjda se toga najviše boje! — skrene s njihovog pravog puta i udalji od njihovog najvišeg ideala — same i od nas oslobuđene materije, još nedeformisane našim duhom.

Zbog toga oni raskidaju s metodama psihološkog romana, s metodama romana „toka svesti“ od Prusta pa do najnovijih njegovih ostvarenja. Istina, Bitor nije napisao roman *La modification* (kod nas preveden pod naslovom *Izmenjena odluka*) rečenicom koja neobično potseca na asocijativno razudženu Prustovu rečenicu, ali čini mi se da to kod njega ima „naki način, i izvestan polemički karakter u odnosu na romana Prustove škole: u istu rečenicu on je, umesto apstrakcije vremena, intuicije, s’utnje, uveo konkretnu materiju, njenu čvrstinu, njen „neporušivi integritet“, i kao da je time još jednom pokušao da nam pokaže šta treba da bude stvarni doživljaj „novoga roman“, i gde upšte treba da se koncentriše naša pažnja i volja.

Deskripcija, tako, doživljava u romanima Bitora i, još više, u delima Alena Rob-Grije svoj pravi, i to juče upšte nepredvidjeni trijumf. Valjda mi Flobjer, u vreme punog zamaha ortodoksnog naturalističkog realizma nije mogao ni da sanja ovakvu deskripciju kakvu nesugu Rob-Grije i Bitor, jer je deskripcija i za pisca *Sentimentalno vaspitanje* nezaboravne *Gospodje Bovari* ipak bila, i ostala, samo jedan od mogućih metoda, samo jedna od komponenta izraza, a ne vrhovni metod. Rob-Grije i Bitor, međutim, i teorijski, ali ne manje i praktično, u svojim romanima, pridaju deskripciji prvorazredni značaj, i očekuju od nje ono što još niko i nikada, ni najfanatiji naturalist, nije mogao da

očekuje. Deskripcija je u njihovim očima univerzalni metod, svesrešavajuće i spasonosno sredstvo. Ona je ključ koji otvara sve brave kaveza u kome smo zatvoreni, u koji nas je zatvorila naša prokleta strast da sve apstrahujemo, ključ za izlazak iz kaveza psihologije, analize, metafizike. Ako za nas još ima spasa, ako nismo osuđeni na večno tavorjenje u irealnoj i nerealnoj baruštinu i magli apstrakcije, nego još možemo da se vratimo stvarnosti, kao njeni bludni sinovi, skrušeno i pokajnički, onda jedino deskripcija, koja stvarnost opisuje i kroz opis pokušava da ponovi, da je uspostavi u nama, može da nas izbavi. U času kad nam je izgledalo da se u deskripcijom zauvek svršeno, i da ona može da bude samo sekundarnog značaja (jer stvari su za psihološki i metafizički roman samo okvir i potsticaj za igre i ispoljavanje duha, svesti) evo kako deskripcija, odjednom, doživljava svoj trijumf, kako postaje apsolutni, jedinstveni, nenadmašni metod.

Čitave stranice Rob-Grijeovih romana (a naročito njegovog *Le voyeur*, prevedenog kao *Oči koje sve vide*) ispunjene su deskripcijom, koja je maksimalno čista, precizna, mestimično upravo geometrijski čvrsta. Svet se pretvara u geometriju, u prave i vertikale koje se seku, u oštre linije jednoga Bifea, snazno naglašene, neobično „izvedene“, a mi treba da budemo samo optika koja hvata i beleži, registruje taj svet velike geometriske igre. Oplika a ne duh, samo oko koje gleda a ne doživljava svega što vidi. U nešto blažoj formi, s više kompromisa (možda ipak kompromisa čisto formalne prirode!) ovo se pojavljuje i kod Bitora, ne slučajno nego kao izraz centralne ambicije.

Deskripcija, ovako brutalno naglašena, ovako strasno prihvaćena, kao jedini i spasonosni, univerzalni metod, nesumnjivo izražava duboku jednu potrebu za nekim prostorima koji su slobodni od nas, za prostorima koji su istinski dehumanizovani. Ovo doživanje apsolutne materije, rekao bih čak ovo divinizaranje nije no ima u sebi nešto duboko potresno i tragično, daleko dublje i sudbosnijiše od pukog pokušaja negacije jedne literarne forme, jednog romana koji danas već anemično vegetira. Hoću da kažem da se radi, možda, o svojkrsnom, indirektnom izrazu jednoga stanja i jednoga stava koji nikako nisu samo literarni, i čiji koreni su duboko u našoj epohi, u realnosti ovoga trenutka. Oživljavanje deskripcije je samo literarni refleks ovoga sveta koji sve češće pokušava, beketovski izigran i opljačkan, otuđen u samome sebi, stranac u svetu i sebi, da iz sebe samoga (kao iz začaranog kruga!) emigrira nekuda, u neke druge prostore, u neko spokojstvo i mir koji ne

misle, ne strahuju, ne postavljaju kao Beketov Klav i Ham „stalno ista pitanja“ da bi na njih, iluzorno i besmisleno, ali neizbežno davali „stalno iste odgovore“. Čovek se, opet beketovski, oseca zaboravljen od prirode („Priroda nas je zaboravila“), i on bi svoje besciljno i besperspektivno dijalogiziranje sa samim sobom da zameni nekakvim spokojstvom koje u njemu više odavno ne prebiva i koje valjda još jedino — može da se učini — postoji u materiji, dehumanizovanoj, neljudskoj, vanljudskoj.

„Novi roman“ nesumnjivo izražava, pre svega svojom formom, što znači odbijanjem bilo kakve analize „dusejnih stanja“, istorije, spekulacije, ovu bojno ljudsku potrebu za dehumanizacijom, koja je kritik, urlajući krik današnjeg otuđenog čoveka, stranca i sebi i svetu oko sebe, u ravnodušnom lice savremene „humanističke“ civilizacije, i zaista treba biti iluzionist i kukavica, ili klerikalac, pa ga ne priznati. Radi se o činjenicama koje moraju da se imaju u vidu, sve ako ih i ne vide, ili ako o njima neposredno, teorijski i ne govore Rob-Grije i njegovi drugovi.

Naizad, ovaj zahtev za golom materijom, zahtev koji dikтира i motiviše glorifikaciju deskripcije, možda nije samo moralne prirode, nego isto tako — i valjda nerazlučno od toga — i konkretno psihološke, pa takodje otkriva i naš trenutni odnos prema apstrakciji uopšte. Sve je ovo, naravno, veoma hipotetično, i ja samo postavljam pitanje.

Jer, ako smo jednom — kao što tvrdi i dokazuje K.G. Jung — prihvatili apstrakciju da bismo se odbranili od „raznolikosti stvari“, da bismo u toj raznolikosti našli neki „zakon“, nešto što će da nas zaštiti od sveta koji je, nesamerljiv i haotičan, nasrtao na nas, nije li došlo vreme kada nas ta apstrakcija sada ispunjava isto tako velikim nemirnom i nespojivosti kao nekada svet raznolikosti? Izgubljeni, odavno porušeni *panteistički odnos poverenja* između ljudi i stvari možda ponovo traži svoje uspostavljanje, i možda je u klimi našeg trenutka sve jači taj zahtev za oslanjanje na nešto čvrste i sigurnije, na neki neposredniji i ordinarniji oslonac od onih oslonaca i uporišta koje nam nudi apstrakcija, puna sumnje i neizvesnosti.

Apstrakcija je, nema sumnje, probudila jedan nemir dublji i čak apsolutniji od nemira kojim nas je ispunjavao „neukroćen“ haotični nekadašnji svet oblika i pojava. Skrećem pažnju na jedno mesto u Bitorovom romanu *La modification*, gde se kaže: „Treba da uredsređite svoju pažnju na predmete koje vide vaše oči... da biste dokrajčili s tim unutrašnjim nemirima, s tim opasnim prekuhanjem i prežvakava-

milo milunovic

mrtva priroda

njem uspomena". Zar nam ovaj citat iz Bitora ne pomaže da se približimo, još više, pravoj prirodi „novog romana“ i njegove pobune protiv apstrakcije bilo koje vrste?

Ali, bez obzira šta sve može da se označi kao pokretački motiv ove pobune, tj. kako i čime ona treba i mora da se objasni i okvalifikuje (ostavljajući sad na stranu nužnu polemiku s „novim romanom“, šta je apstrakcija a šta konkretna realnost, i da li literatura, koja je u jeziku, i *upravo zato*, uopšte poznaje takvu oštru razliku između realnog i apstraktnog, ili je baš ta razlika za nju najveća apstrakcija), sklon sam da poverujem da ovo suprotstavljanje materije apstrakciji nije ni malo naivno. Ova težnja ka čistoj materiji pokazuje koliko smo izvan nje, kao što je humanizam, u doba svog vrhunca, oslobođen tutorstva i terora boga, svojom težnjom ka čoveku izražavao koliko je, ipak, još bio gladan njega, koliko je još bio izvan njega, pa ga je zbog toga apsolutizovao, video u njemu izvor i utopište svega. (Literarni ideal nikad ne izražava realnost neposredno; on je uvek njena obrnuta slika.) Ako je humanizam, rušeći boga, ipak video novog boga u čoveku, nismo li sada na pragu jedne nove „religije“, koja se začinje pred „oslobodjenom“ materijom, na ruševinama čoveka? I kuda ta vodi?

Ali ovo pitanje, koje je danas tako glasno i od nesamerljivog značaja, pretpostavlja da smo već odgovorili, i to bezuslovno potvrdno, na pitanje koje mu prethodi: da li je ta emigracija iz sebe u „svet stvari“ uopšte moguća? Ikako?

Da budemo samo optika bez duha, oči bez doživljaja?

„Novi roman“ je ovde doživio poraz. Jer, u *La modification*, Bitorov junak koji gleda u jednom kucepu voza Pariz—Rim, u svom nemogućem bekstvu u *vita nuova*, u pokušaju da ne „prekuvaha“ uspomene, da se izbavi iz jame prošlosti — ipak ne može samo da gleda. On misli, seća se, traperi! Dodje uvek, posle nekoliko stranica razmahnute deskripcije, koja ničemu ne prašta, nijednoj stvari, nijednom prizoru, čas kada ta deskripcija posrne i malakše, kada se u mrtvoj materiji otvori neki prolaz, kada zine strastvohotna rupa misli, sećanja, svesti! Deskripcija ne može da nadjača unutrašnji monolog, dijalog o smislu i besmislu. Grlić neke bove, nečija izgubljena ruka, putnička torba, svi predmeti koje pokušava da zadrži ovaj junak, kako bi bili samo oni a ne i on, kako bi sebe zbrisao pred njima, i kroz njih, plivaju na tek trenutno „smirenoj“ površini svesti. Ali potreban je neki mali poremećaj, najstíjniji potres, skoro neuhvatljivi incident, nezavisan od nas, a još više od ovih mrtvih stvari, od te željene materije, pa da sve ode bestraga, da ih proguta odjednom uzemireni, usplahireni, talas svesti!

Bitor, istina (treba reći!) pokušava na sve moguće načine da što brže predje preko takvih trenutaka, ali on ne može sasvim da ih zanemari, on ne može da se ogleda u podzemno hućanje svesti, nije u stanju apsolutno da potisne doživljaj i da se sav preda toj apsolutizovanoj materiji. Kao poslednjoj prilici našeg snasenja. Sa Rob-Grijeom je to još više, a verujem — po samoj logici stvari — tako će se događati svima koji poput njega budu pokušali da izbegnu svaki antropomorfizam, da zauvek pobegnu od analize i psihologije. I to zato što stvari ipak mi gledamo, mi koji nismo samo kamera, ne samo optika, nego isto toliko svest, doživljaj, misao. Ako Landrijeva furunica zaista nije ni smisljena ili besmislena (što da ne poverujemo Rob-Grijeu?), svi mi, zaustavljeni pred tom paradoksalnom furunicom ne možemo da budemo kao ona, bez smisla ili — besmisla. Najbiji do grla smislom-besmislom, mi fatalno introjiciramo sebe u nju, svoj sadržaj, i ona nam, sad „ispunjena“ tim sadržajem, deformisana njime, vraća ne samo sebe, „po sebi: čistu, bez nas, nego nerazlučivo povezanu s nama. — Najzad, sve i i kada bi se, apsurdno, mogao da zamisli opis te Landrijeve furunice, kada bi Rob-Grije, ili bilo

koji drugi Rob-Grije, uspeo samoga sebe da prečuti pred njom da bi ona bila samo ona, zar ne ostajemo na kraju mi, ipak mi, koji treba taj opis, tu deskripciju da prihvatimo? Zamke su postavljene, naše mreže čekaju i bez naše volje. Kad-tad „čista“ stvar pomešace se s nama, počete da se kreće, da diše u našem ritmu, u ritmu našeg psihološkog mehanizma, pa ako hoćete i u ritmu tog još neubijenog metafizičkog pajaca u nama: stvari ne mogu bez nas, niti mi možemo bez stvari.

Mi smo apsolutno i nepovratno nesposobni za reprodukciju: svaki nas pokušaj reprodukcije uvek završava u produkciji. Mi nismo samo pred prirodom, nego smo ne manje i sama ta priroda. Svaka diskusija da li je naš zadatak da opisujemo ili da izražavamo još nestvoreno sustinski je besmislena, jer se ovde ne radi o nasoj volji. Logika stvaralačkog imperativa, stvaralačka volja izražava volju prirode koja nas, da bi stvarala, da bi se ispoljavala i potvrdjivala, nikad ne pita za dopuštenje. To je nezaustavljiva mašina koja sve mrvli, drobi, preinačuje. Fizički zakoni i zakoni verovatnog nisu obavezni za ovu volju, kada se ispoljava kroz literaturu. Ideja apsolutnog realizma je u kontradikciji s realnošću stvaranja: on predstavlja mogućnost da izadjemo iz prirode, da prirodu posmatramo spolja, kao da sami nismo priroda. Da li da se radujemo zbog te okolnosti, zbog tih makaza u koje smo uvučeni? Jedna Landrijeva furunica, pa čak i neka mnogo bezazlenija i „nevinija“ stvar, neka stolica, neko drvo, ako i postoje (a postoje) po sebi i za sebe, s fatalnom nužnošću gube svoj integritet, pa čak i svoju prvobitnu „sustinu“ onog trenutka kad ih zahvate zupčnici našeg duha, mehanizam probudjene kreacije. Naš duh je mašina koja se nikad ne odmara. Stvari prestaju da budu samo stvari, i postaju — u kreaciji — funkcionalne stvari, funkcije tog mehanizma čija logika je nemejljiva našom racionalnom logikom, čija volja ne ulazi u našu volju nego je obuhvata u sebe i podredjuje sebi. Cipele koje je gledao Van Gog zaista nisu mogle da ostanu samo cipele, nego su postale i oblik jednog smisla, ili ako hoćete besmisla. Kreacije, očigledno, nije reprodukcija neke istine koja je, neizmenljiva, postojala pre nas, i pre nje same (pre literature), nego je stvaranje Hajdegerove „istine na delu“, istine koja se tek razvija, koja se tek stvara i manifestuje svoje zakone i postaje svesna sebe.

Evo kako, makar na drugom planu, „novi roman“ pravi istu grešku kao i Sartrov metafizički roman kome se on inače tako odlučno suprotstavlja: on veruje da je pisanje samo izraz onoga što je već dato, on polazi od pretpostavke da je pisanje naknadni čin, postupak koji se svodi na izražavanje već stvorenog, a ne način da se stvori ono još nestvoreno. Sva razlika je samo u tome što egzistencijalistički roman u onome što je već stvoreno, što je dato kao besprizvno i nepromenljivo, vidi ideju, filozofsku koncepciju, a što „novi roman“ u toin već stvorenom i nepromenljivom vidi apsolutizovanu materiju. Egzistencijalističkoj literaturi prethodi neumoljivi autoritet filozofije, a „novom romanu“ božanstvo „oslobodjene“ materije. I u jednom i u drugom slučaju literatura ide protiv svoje prirode, koja je kreativna a ne reproduktivna.

Naravno, nikome ne pada na pamet da tvrdi da nama, uopšte, nismo govoreći, ništa ne prethodi, i da mi možemo bez senke i bez ikakvog preudmišljaja da uđemo u literaturu kao u neki novi svet koji je pokidao sve veze sa ostalim svetovima. Takvo tvrdjenje bila bi čista besmislica. Čovek i piše, ako piše, samo zato što se dogodila neka nesreća. On polazi, kao što Bitor kaže, od nesreće, s kojom se po prirodi stvari ne miri (zar nije pisanje borba protiv nesreće?), on je dakle opterećen prošlošću, spreman na predumišljaj, ogrežao u njemu. Ali je isto tolika besmislica verovati da pišemo samo zbog toga da bismo ponovili jednu već datu realnost, da bismo je samo

milunović

utvrdili. Čovek je oslobođen ovog robovanja. Prihvatiti ovo robovanje znači nasilje nad sobom. Literatura ne odbija reprodukciju zato što traži pravo na svoje dostojanstvo i gordost, nego zato što jednostavno za nju nije sposobna.

Najzad, šta ćemo s rečima? Jesmo li zaboravili na njih?

Pokušaj da izbegnemo svaki antropomorfizam, taj veliki ideal Rob-Grijeov, ustvari je samo ideal, a ne iskustvo, ne glas prakse. Služimo se rečima, tim nesumnjivim delom našeg duha, služimo se govorom, a ne elemntima materije. Da bih izrazio jedan st. ja to mogu samo rečima, a ne delovima tog stola. Kada su, nedavno, upitali Joneska zašto „zanemaruje“ jezik (što mu zameraju neki kritičari), on je rekao: da je primetio kako se reči troše, kako srljaju u neizbežnu apstrakciju: potrebno je samo nekoliko puta uzastopce, makar i uz najveću koncentraciju, da izgovorite reč „sto“, pa da vidite kako ta reč gubi svoje značenje, kako se „odvaja“ od stola. Kako se dematerializuje i više ništa ne znači.

Reči ne izražavaju potpuno stvar na koju se odnose, govor nije ogledalo u kome se ogledaju stvari. Još uvek je ostalo otvoreno pitanje, — ukoliko je ono u toj formi uopšte rešivo (kako sumnja Hajdeger) — da li reče nični sklop zaista može da izrazi i odrazi „stvarni sklop stvari“, tj. da li je „sklop proste iskazne rečenice (veze subjekta i predikata) odraz sklopa stvari: sjeđinjennja supstancije s akcidenacijama“.

Već iz ove naše prinudjenosti da se služimo jezikom kao želim da izrazimo stvari nepobitno proizlazi da stvari nikad ne možemo apsolutno da izrazimo, da ih bez ostatka „prenesemo“ u jezik. Jedan roman, makoliko se služio deskripcijom, već zbog toga što je u jeziku, što ostaje u jeziku, ne može da nam donese apsolutnu materiju, ne može da postane izraz i realnost totalne dehumanizacije. Između te dehumanizacije i nas nalazi se jezik, kao nepremostiva brana. Mi ostajemo u jeziku. Za dehumanizaciju, verovatno, većito smo robitaji jezika.

Šta iz ovog proizlazi? Ako utvrdimo da naš jezik „ne stiče“ materiju, tu realnost kojom bi smo hteli da zamenimo našu ljudsku realnost tako nemirnu i nezvesnu uvek, a pogotovo u ovoj epohi kad čitav svet osluškuje stravičnu ofanzivu ništavila, znači li to da treba da dignemo ruke od jezika, od literature, da napustimo svet koji je stvaralačka volja? — Iluzorno! Sve i kad bismo to hteli, mi to ne možemo: svet ne hapuša nas. On će nas, u bilo kom času, i u bilo kakvoj prilici, uvući u svoju stvaralačku igru, naterać nas da ostvarimo svoj prirodu. I svoj zadatak.

kajetan kovič

jesen mrtvih vojnika

Lišće pada

*i mi smo pali te jeseni
među crno lišće istorije.
Za slavu ove i one domovine
legli smo bez bunta da trunemo.*

*Putniče, ne ustavlaj se. Ovde počivaju
ispunjene dužnosti bez imena
lišene života i vernosti.*

*Putniče, ne, sećanje nije otkupnina
za našu smrt, zato nemoj preturati
do zadnjega oćaja po našem prahu:
iznad nas, gledaj,*

*trave rastu,
iz nas neće izrasti više
nijednoj travi koren
i ako gde još ima neka domovina
mi za nju više ne možemo umreti.*

Sa slovenačkog preveo Dejan POZNANOVIĆ

Sećam se vanredno zanimljiva konj koji odlazi, u čoveku koji ostaje“, sledе eksperimeni, pokušaji tog „snimka realnosti“. A li svi ti pokušaji fatalni su se pretvorili u pozaju (neobično autentični), ali nikako nisu „snimak realnosti“. Oni to nisu mogli da budu: nismo mu bolesni od afazije reči; mi smo „biesni od reči.

Najzad, ne izmišljamo mi antropomorfizam nego on u praksi izmišlja nas. Čovek bez senke jednom je bio veliki san, delo razbuklate mašte, Čovek bez čoveka možda je takodje veliki san, košmarni san kojeg sanja unakaženi čovek jedne neljudske stvarnosti, ali on je samo san.

Deskripcija, kojom „novi roman“ pokušava da taj san pretvori u realnost, makar i samo u realnost literature, vraćić čoveka niemu samome, iako možda nekim drugim putem koji još nismo poznavali. Ona jeste, i ona će ostaviti ekvivalent jednog našeg doživljaja stvarnosti, a ne same te stvarnosti. Iz svoje kože ne možemo pobeći.

Radimir KONSTANTINOVIĆ